

**ДОГОВІР ДАРУВАННЯ З ОBOB'ЯЗКОМ ОБДАРОВУВАНОВОГО
НА КОРИСТЬ ТРЕТЬОЇ ОСОБИ В ЦИВІЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ
УКРАЇНИ**

*Олег Кузьмич
кандидат юридичних наук,
викладач кафедри судочинства Юридичного інституту
Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника*

У статті досліджуються проблеми юридичної природи договору дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи в цивільному законодавстві України. На підставі аналізу цивільного законодавства, а також юридичної літератури визначено специфіку такого договору, юридичну природу обов'язків обдаровуваного на користь третьої особи, а також окремі питання щодо істотних умов такого договору.

Ключові слова: обов'язок, обдаровуваний, третя особа, договір дарування, договір на користь третьої особи.

Одним із договорів, юридична конструкція якого опосередковує перехід права власності на майно, є договір дарування. Різноманітні аспекти такого договору неодноразово були предметом наукових досліджень у сучасній цивілістичній літературі, зокрема в працях О. В. Дзери, М. К. Галянтича, В. В. Новикової, А. М. Ісаєва тощо. Водночас проблеми юридичної природи саме договору дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи є найменш дослідженими, що й породжує в договірній практиці чимало проблем, які не сприяють широкому використанню цієї договірної конструкції учасниками цивільних відносин. Зазначене й обумовлює актуальність обраної теми.

Метою статті є дослідження юридичної природи конструкції договору дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи в положеннях цивільного законодавства України.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 717 ЦК України за договором дарування одна сторона (дарувальник) передає або зобов'язується передати в майбутньому другій стороні (обдаровуваному) безоплатно майно (дарунок) у власність. Таким чином, як відзначено в юридичній літературі, договір дарування, як і договори міни та купівлі-продажу, спрямований на безповоротне припинення права власності у дарувальника і виникнення права власності в обдарованій особі. Як і продавець, дарувальник повинен бути власником відчужуваного в такий спосіб майна [5, с. 105].

До ознак, притаманних договору дарування, передусім відносять: а) безоплатність; б) збільшення майна обдаровуваного; в) зменшення майна дарувальника; г) вичерпний перелік способів дарування [2, с. 48]. Крім того, за своєю юридичною природою договір дарування є спрямованим на передачу майна у власність, безоплатним, може бути або одностороннім або зовсім не мати зобов'язального характеру, може бути як реальним, так і консенсуальним, а в деяких випадках формальним договором [2, с. 58].

Слід звернути увагу на те, що ЦК України, на відміну від ЦК УРСР 1963 р., безпосередньо передбачена така конструкція договору дарування, як договір з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи (ст. 725 ЦК України).

Так, згідно з ч. 1 ст. 725 ЦК України договором дарування може бути встановлений обов'язок обдаровуваного вчинити певну дію майнового характеру на користь третьої особи або утриматися від її вчинення (передати грошову суму чи інше майно у власність, виплачувати грошову ренту, надати право довічного користування дарунком чи його частиною, не пред'являти вимог до третьої особи про виселення тощо).

Однак, як впливає із ч. 2 цієї статті, у третьої особи право вимагати виконання обов'язку, покладеного дарувальником на обдаровуваного,

виникає тільки в разі смерті дарувальника, оголошення його померлим, визнання безвісно відсутнім чи недієздатним, тобто до моменту настання вказаних юридичних фактів правом вимоги володіє не третя особа, а тільки дарувальник як особа, яка уклала договір.

Загалом в юридичній літературі аналізований договір здебільшого відносять до договорів на користь третіх осіб [6, с. 708]. Однак, виходячи з аналізу положень ст. 725 ЦК України, можна зробити висновок про те, що дарувальник, укладаючи договір дарування зі встановленням обов'язку обдаровуваному вчинити певну дію майнового характеру на користь третьої особи або утриматися від її вчинення (ч. 1 ст. 725 ЦК України), укладає договір як договір про виконання третій особі, проте з настанням юридичних фактів, які передбачені в ч. 2 ст. 725 ЦК України, укладений ним договір втрачає ознаки договору про виконання третій особі, набуваючи при цьому ознак юридичної конструкції договору на користь третьої особи.

Слід зазначити, що обдаровуваний може виконати покладений на нього обов'язок на користь третьої особи як до настання, так і після настання зазначених юридичних фактів, крім того, ці юридичні факти можуть настати й під час виконання обдаровуваним обов'язку третій особі. Отож, якщо обдаровуваний виконає обов'язок на користь третьої особи до виникнення підстав, передбачених абз. 2 ч. 2 ст. 725 ЦК України, то виконання обдаровуваним обов'язку третій особі здійснюватиметься за конструкцією договору про виконання третій особі і тільки після настання вказаних юридичних фактів виконання обдаровуваним обов'язку третій особі здійснюватиметься уже за конструкцією договору, укладеного на користь третьої особи. Тобто договір дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи, конструкція якого передбачена положеннями ст. 725 ЦК України, на нашу думку, можна вважати договором, укладеним на користь третьої особи, тільки у зв'язку із настанням підстав, передбачених ч. 2 цієї статті [3, с. 54-55].

Як впливає із ч. 1 ст. 725 ЦК України, обов'язок обдаровуваного на користь третьої особи носить тільки майновий характер. Як відзначено А. М. Ісаєвим, встановлення немайнового обов'язку обдаровуваного на користь третьої особи призвело б до вторгнення волі дарувальника у сферу немайнових прав обдаровуваного, що є неприпустимим. Таким договором дарувальник, наприклад, не може покласти обов'язок на обдаровуваного укласти шлюб з певною особою, навіть якщо обдаровуваний не проти такого обов'язку [2, с. 108].

Загалом обов'язки на користь третіх осіб, які можуть бути визначені учасниками цивільних відносин в договорах дарування, обумовлені в ч. 1 ст. 725 ЦК України, однак, як впливає з аналізу цієї правової норми, а також положень ст. 6 ЦК України, це не означає, що учасники цивільних відносин, укладаючи такий договір, не можуть передбачити виникнення й інших обов'язків в обдаровуваного на користь третьої особи.

Так, укладаючи аналізований договір, учасники цивільних відносин можуть, наприклад, визначити строк (термін), на який обдаровуваний повинен надати право третій особі користуватися дарунком чи його частиною, або строк (термін), впродовж якого обдаровуваний не повинен пред'являти вимогу до третьої особи про її виселення тощо.

Зокрема, виплата грошової ренти обдаровуваним на користь третьої особи також може мати як строковий, так і безстроковий характер. У той же час ч. 1 ст. 725 ЦК України не зазначено, про який вид грошової ренти повинно йтися в таких договорах, у зв'язку із чим таке питання, безумовно, повинно вирішуватися на розсуд самих сторін договору індивідуально в кожному конкретному випадку.

Серед істотних умов, які притаманні договору дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи, крім умови про зміст обов'язку на користь третьої особи, в юридичній літературі виділяють також умову про третю особу, на користь якої обдаровуваний повинен виконати свій обов'язок [2, с. 108]. Необхідність цієї умови, як відзначається, впливає з

абз. 2 ч. 2 ст. 725 ЦК України, згідно з якою у разі смерті дарувальника, оголошення його померлим, визнання безвісно відсутнім чи недієздатним виконання обов'язку на користь третьої особи має право вимагати від обдаровуваного особа, на користь якої встановлений цей обов'язок [2, с. 109].

Однак, виходячи з аналізу юридичної природи договору дарування та конструкції такого договору з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи, такий висновок, як нам видається, є досить дискусійним. Крім того, й самі положення ст. 725 ЦК України безпосередньо не обмежують учасникам цивільних відносин при укладенні аналізованої договірної конструкції можливість не визначати ім'я чи найменування третьої особи. У такому випадку контрагенти в договорі можуть передбачити, наприклад, порядок та спосіб встановлення третьої особи після укладення такого договору. Виходячи із зазначеного, дарувальник, укладаючи договір дарування з обов'язком обдаровуваного на користь невстановленої третьої особи, з огляду на положення ч. 2 ст. 725 ЦК України повинен розуміти, що у зв'язку із настанням його смерті (якщо йдеться про фізичну особу) до встановлення імені або найменування третьої особи обов'язок обдаровуваного не буде виконаним, оскільки не буде кому його виконувати. З метою уникнення такої ситуації дарувальникові, безумовно, варто ще з моменту укладення такого договору визначити ім'я або найменування третьої особи.

Підсумовуючи зазначене, як нам видається, можна зробити висновок про те, що ім'я або найменування третьої особи не є істотною умовою досліджуваного договору, у зв'язку з чим учасники цивільних відносин не обмежені в можливості укладення такого договору з обов'язком обдаровуваного саме на користь невстановленої третьої особи.

Юридична природа договору дарування також не виключає можливості учасникам цивільних відносин встановлювати обов'язок обдаровуваного як на користь фізичних, так і юридичних осіб. Із цього приводу, на що необхідно звернути увагу, цивільне законодавство України не передбачає жодних обмежень.

Виходячи з аналізу положення ч. 1 ст. 725 ЦК України, необхідно відзначити, що за загальним правилом виконання обдаровуванням на користь третьої особи таких обов'язків, як передання грошової суми чи іншого майна у власність останньої, виплата грошової ренти тощо, повинно здійснюватися з участю третьої особи, що обумовлено специфікою таких обов'язків, для виконання яких обдаровуванням вимагається прийняття виконання третьою особою.

У той же час виконання обдаровуванням на користь третьої особи таких обов'язків, як надання права останній довічного користування дарунком чи його частиною або неперед'явлення вимог до третьої особи про її виселення, за загальним правилом, повинно здійснюватися без участі третьої особи.

Зокрема, виходячи з аналізу такого обов'язку, як неперед'явлення вимог до третьої особи про її виселення, навряд чи можна зробити висновок про те, що його виконання обдаровуванням є неможливим без участі третьої особи, оскільки йдеться про утримання від учинення дій обдаровуванням, що є змістом такого обов'язку. Тому виконання цього обов'язку обдаровуванням, якщо інше не передбачено договором, повинно здійснюватися безпосередньо з моменту його виникнення. Аналогічний висновок можна зробити і стосовно такого обов'язку, як надання обдаровуванням права довічного користування дарунком чи його частиною третій особі, адже для його виконання обдаровуваному достатньо вчинення одностороннього правочину, правовим наслідком якого буде виникнення права довічного користування дарунком чи його частиною у третьої особи.

З огляду на зазначене, необхідно зробити висновок про те, що в договорах дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи учасниками цивільних відносин можуть бути визначені обов'язки, виконання яких на користь третіх осіб можливе як з участю третіх осіб, так і без їхньої участі.

Як впливає з аналізу юридичної природи договору дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи, остання не бере участі

при укладенні таких договорів ні безпосередньо, ні опосередковано, аналогічно, як і при укладенні договорів на користь третіх осіб загалом. З огляду на зазначене виникає питання щодо доцільності отримання згоди від третьої особи перед виконанням обдаровуваним обумовленого договором обов'язку.

Загалом, як уже зазначалося, в договорах дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи може йтися тільки про обов'язки майнового характеру. Крім того, укладення такого договору не передбачає виникнення жодних обов'язків у третіх осіб, тому перед виконанням обдаровуваним обов'язку на користь третьої особи немає необхідності отримувати таку згоду від останньої. Крім того, й у положеннях ЦК України жодним чином не йдеться про отримання згоди від третьої особи перед виконанням обдаровуваним визначеного договором обов'язку. Безумовно, уклавши такий договір, учасники цивільних відносин, передусім дарувальник як особа, яка уклала договір, повинні повідомити третю особу про зміст обов'язку, який передбачений на її користь договором дарування.

Як впливає з аналізу судової практики, в договорах дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи можна побачити положення, за яким обдаровуваний зобов'язується, наприклад, укласти договір купівлі-продажу квартири на користь третьої особи [7], тобто йдеться про купівлю обдаровуваним нерухомого майна вказаній дарувальником в договорі дарування третій особі. Таким чином, для виконання такого обов'язку обдаровуваному необхідно укласти договір купівлі-продажу на користь третьої особи, предметом якого має бути нерухоме майно.

Однак, як впливає з аналізу положень цивільного законодавства України, учасники цивільних відносин на сьогоднішній день обмежені у можливості укладенні договорів про відчуження нерухомого майна на користь третіх осіб, у зв'язку із чим обов'язок обдаровуваного, про який йдеться, є таким, виконати який буде неможливо, при чому не з вини самого обдаровуваного.

З огляду на зазначене, учасники цивільних відносин, укладаючи аналізований договір, при визначенні змісту обов'язку обдаровуваного на користь третьої особи перш за все повинні враховувати, чи дозволяє законодавство України виконати той чи інший обов'язок на користь третьої особи.

Підсумовуючи зазначене, можна зробити **такі висновки**: договір дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи, конструкція якого передбачена ст. 725 ЦК України, набуває ознак конструкції договору на користь третьої особи тільки у разі настання підстав, визначених у ч. 2 цієї статті. До настання підстав, встановлених ч. 2 ст. 725 ЦК України, виконання договору дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи здійснюється за конструкцією виконання третій особі; ім'я або найменування третьої особи не є істотною умовою аналізованої договірної конструкції, у зв'язку з чим учасники цивільних відносин не обмежені в можливості укладенні такого договору з обов'язком обдаровуваного саме на користь невстановленої третьої особи; на підставі договорів дарування з обов'язком обдаровуваного на користь третьої особи можуть виникати як обов'язки, виконання яких на користь третіх осіб можливе з участю останніх, так і навпаки; учасники цивільних відносин, укладаючи аналізований договір, при визначенні змісту обов'язку обдаровуваного на користь третьої особи повинні враховувати, чи дозволяє цивільне законодавство України виконати такий обов'язок на користь останньої.

Література

1. Галянтич М. К. Теоретико-правові засади реалізації житлових прав громадян в умовах ринкових перетворень / М. К. Галянтич – К.: НДІ приватного права і підприємництва АПрН України, 2006. – 512 с.

2. Ісаєв А. М. Договір дарування за цивільним кодексом України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ісаєв Арсен Миколайович. – Харків, 2009. – 221с.

3. Кузьмич О. Я. Договір на користь третьої особи в цивільному праві України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Кузьмич Олег Ярославович. – Івано-Франківськ, 2010. – 212 с.

4. Новикова В. В. Безоплатні договори у цивільному праві України / В. В. Новикова. – Х.: Ксилон, 2008. – 137 с.

5. Цивільне право України: підручник: у 2 кн. / [О. В. Дзера (кер. авт. кол.), Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової] – 2-е вид., допов. і перероб. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – Кн. 2. – 640 с.

6. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства : [в 4 т.] / Академія суддів України. (Нормативні документи та коментарі). Право інтелектуальної власності. Зобов'язальне право / Ярема А. Г., Карабань В. Я., Кривенко В. В., Ротань В. Г. – К.: А.С.К., 2004. – Т. 2. – 867 с.

7. Рішення апеляційного суду Рівненської області від 10 вересня 2008 р. у справі у справа № 22-1009\08 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.reyestr.gov.ua

В статье исследуются проблемы юридической природы договора дарования с обязанностью одариваемого в пользу третьего лица в гражданском законодательстве Украины. На основании анализа гражданского законодательства, а также юридической литературы, определено специфику такого договора, юридическую природу обязанностей одариваемого в пользу третьего лица, а также отдельные вопросы относительно существенных условий такого договора.

This thesis examines law nature problems of a deed of gift with the donee's obligation for benefit of a third person in the civil legislation of Ukraine. It is determined the specificity of such agreement as well as law nature of the donee's obligations for benefit of a third person and also specific questions concerning

essential terms of the agreement grounding on the analysis of Ukrainian civil legislation.